

Forlovelse i samboerskapets tid

En opptelling av forlovelsesannonser tyder på at skikken med å forlove seg har gått sterkt tilbake. Det bekreftes av nyere verker om skikk og bruk. Der omtales forlovelse som kanskje litt avleggs, eller ganske enkelt dumt. Fortsatt velger imidlertid halvparten av de unge å forlove seg. Den tidligere så tette koblingen mellom forlovelse og ekteskap er likevel svekket. Bare halvparten av samboende og forlovede par har ekteskapsplaner.

Turid Noack

For dem som i dag er middelaldrende og eldre var forlovelsen et naturlig steg på vei til egen familie. I en sosiologisk studie av den norske familien på 1950-tallet beskrives forlovelsen som et sterkt forpliktende forhold og en vel etablert tradisjon i alle sosiale lag (Eliot og Hillman mfl. 1960). Forlovelsen var å betrakte som en overgangsrite, en begivenhet som nesten alltid førte til giftermål. Å forlove seg var de unges valg, de ba sjelden eller aldri om foreldrenes råd eller samtykke (Stephenson 1960), men normer for passende valg av fremtidig ektefelle fantes den gangen som nå.

En annen kilde til kunnskap om forlovelsesskikker på 1950- og 1960-tallet er *Skikk og bruk*, et omfattende verk om gode manérer og høvelig atferd ved ulike anledninger (Brøgger 1960). Et slikt verk dokumenterer ikke hvordan folk flest innrettet seg. Det er like fullt et interessant kildeskript for tradisjoner og spilleregler knyttet til hvorledes en forlovelse kunne inngås, og en av flere innfallsvinkler til datidens tenkning rundt familie.

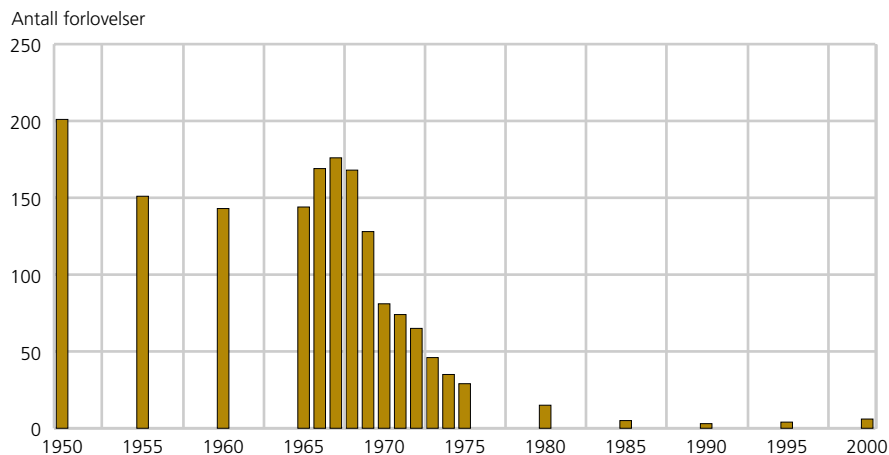
I *Skikk og bruk* får forlovelse bred omtale¹. Seks av nærmere 600 sider er viet standardløpet fra fast følge til ringforlovelse inkludert råd om hvordan de unge best kunne informere sine respektive foreldre om en forestående forlovelse. Det var den unge mannen som først skulle fremstilles i sin tilkommendes foreldrehjem, enten ved å komme på visitt, eller ved å bli invitert til et måltid og vel og merke som eneste gjest. Det gis også en oppskrift for hvordan man anskaffer ringer, kunngjør en forlovelse, gir og mottar lykkeønskninger og eventuelt har forlovelsesselskap i mindre høytidelige former. Lite ble overlatt til tilfeldigheter og individuelt skjønn. Selv hvordan de forlovede burde te seg i andres nærvær ble omtalt, eller som det het "Det er utmerket at et forlovet par er lykkelige, og man venter at de skal være forelsket i hverandre, men de bør ikke legge sine følelser for dagen i så sterk grad at det virker ubluferdig på andre" (Brøgger 1960).

Det fremgår videre at å heve en forlovelse var ansett som en alvorlig sak, og nærmest for en skandale å regne om bryllupsdatoen allerede var fastlagt. Av den grunn ble det anbefalt å innlede med en hemmelig forlovelse dersom de unge ikke var helt sikre på sine følelser. Om en annonsert forlovelse likevel skulle bli hevet, var det også råd å hente, eller som det het "Hverken pårørende eller venner må kondolere (enn si gratulere) når de får høre at forlovelsen er hevet" (Brøgger 1960).

I moderne verker om skikk og bruk ved livets små og store høytider har forlovelsen en langt mer beskjedne plass, om den da i det hele tatt omtales. I en bok heter det at å forlove seg " - er muligvis litt avleggs" (Solberg 1995),

Turid Noack er forsker i Statistisk sentralbyrå, Seksjon for demografi og levekårsforskning (turid.noack@ssb.no).

Figur 1. Antall forlovelsesannonser i Aftenposten for ni dager¹. 1950-2000

¹ De tre første virkedagene etter henholdsvis nyttårsaftnen, 17. mai og sankthansaften.

Kilde: Aftenposten.

mens en annen omtaler forlovelse som " - gammeldags, overflødig, nesten komisk eller ganske enkelt dumt" (Wolff 1991).

En rask titt på avisenes personaliaspalter tyder heller ikke på at forlovelsene har vind i seilene. Ved inngangen til 2001 var det kun ett nyforlovet par som annonserte i Aftenposten, mens det i 1950 og 1960 var henholdsvis 93 og 81 par som på denne måten kunngjorde sin forlovelse. Antallet annonser refererer til de tre første virkedagene etter nyttårsaftnen.

I drøftingen av samboerskap slik vi kjenner det fra nyere tid, har det vært vanlig å hevde at samboerskap

best kan forstås som en forlovelse, underforstått at det i begge tilfelle dreier seg om en prøveperiode (Noack og Østby 1981). En mer vidtgående tolkning av forholdet mellom samboerskap og forlovelse vil være å se samboerperioden som en erstatning for forlovelsen. Det harmonerer bra med oppfatningen om at forlovelsesradisjonen har tapt terreng parallelt med samboerskapenes fremmarsj. Men hva har egentlig skjedd med forlovelsene? Har det blitt så mye mindre vanlig å forlove seg som mange synes å tro, eller er det fortsatt en høyst levende skikk bare i litt andre former enn hva som var vanlig for en generasjon siden? Og hva betyr en forlovelse i dag sammenliknet med da dagens middelaldrende og eldre gikk på frierfotter?

Forlovelsesannonser en utdøende skikk?

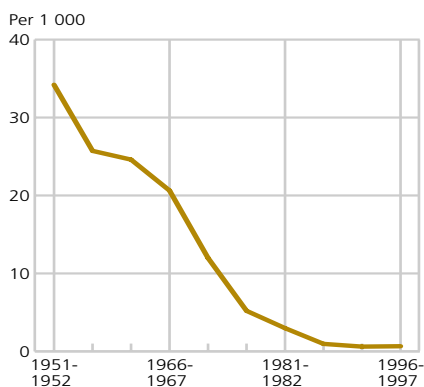
Praksisen med forlovelsesannonser er kjent så langt tilbake som i forrige århundre. Fra Sverige nevnes eksempler på sporadiske avtiser som tidlig som i 1860-årene, men det var antakelig først i dette århundre at det ble kurant å kunngjøre forlovelsen på denne måten (Bringéus 1987).

En gjennomgang av Aftenpostens^{2, 3} personaliaspalter fra 1950 viste at skikken med å avertere forlovelse har gått kraftig tilbake fra slutten av 1960-årene (figur 1). Antallet annonser refererer til innrykninger de tre første virkedagene etter henholdsvis nyttårsaftnen, 17. mai og sankthansaften. Det er tre høytider som gjennom hele perioden ser ut til å ha vært populære dager å forlove seg på.

I perioden 1950-1968 var det for de ni utvalgte dagene i gjennomsnitt 165 forlovelsesannonser hvert år. Etter 1968 gikk antallet annonser sterkt tilbake. I løpet av tre år (fra 1969 til 1972) ble antallet halvert, og i løpet av de neste to årene skjedde ytterligere en halvering. Fra og med 1980 var det til sammen på de nevnte dagene ikke mer enn 6-7 annonser i gjennomsnitt per år.

For å få en viss kontroll for hvorvidt den kraftige reduksjonen i avtiser kunne skyldes at færre giftet seg, er antallet annonser holdt opp mot gjennomsnittlig antall giftermål i de to påfølgende kalenderårene⁴

Figur 2. Forlovelsesannonser for ni dager¹ per 1 000 giftermål. 1950-1997²

¹ Annonser i Aftenposten de tre første virkedagene etter henholdsvis nyttårsaftnen, 17. mai og sankthansaften.

² Gjennomsnittlig antall giftermål inngått i Oslo og Akershus i de to påfølgende kalenderår.

Kilde: Befolkningsstatistikk.

(figur 2). Dette endrer ikke konklusjonen. Forlovelsesannonnene blir så godt som borte i løpet av 1970-årene.

Annonsene spenner over tre generasjoners forlovelser i en periode der stil og etikette har endret seg mye. Dette tatt i betraktning, er annonsetekstene overraskende like. En kortfattet kunngjøring som en slik annonse tross alt er, ser ut til å ha påkalt lite fantasi og motesvingninger. En ytterst knapp form, nærmere bestemt "Forlovelse inngått" etterfulgt av hennes og hans navn, er det som brukes gjennom hele siste halvdel av forrige århundre. Av totalt 1 643 annonser var det bare seks stykker som hadde en annen tekst⁵.

Underskriftene er det eneste som har endret seg gjennom årene. I 1950 var det vanlig å undertegne med *frøken* og *herr* foran de respektive navnene, fire av ti gjorde det slik. I annonser fra senere år står som oftest bare for- og etternavnene.

Bruk av yrkestittel var ganske vanlig så lenge det ble avertert flittig. I om lag tre av ti annonser er enten hans eller begges yrke oppgitt. På 1950-tallet var som oftest bare hans yrke tatt med, men på 1960-tallet står gjerne begge titler. Av kvinnene er det påfallende mange studenter (stud. philol., stud. med. m.m.) tatt i betraktning av at det den gangen var en svært beskjeden kvinneandel ved universitetene. Kontordamer, barnepleiersker, ekspeditriser og andre av de mest alminnelige kvinneyrkene på denne tiden forekommer sjeldnere enn forventet. Det skjeve sosiale mønsteret er rimeligvis en følge av hvilke grupper som annonserte i Aftenposten, men gjenspeiler kan hende også at det var hans yrkestittel som indikerte parets fremtidige sosiale posisjon med mindre hun hadde spesielt høy utdanning. Å bruke foreldrenes sosiale posisjon var lite vanlig i Norge selv så langt tilbake som på 1950-tallet. Formuleringen "datter av" og "sønn av" i kombinasjon med fars yrkestittel og mors pikenavn ble bare brukt i to av annonsene.

En svensk studie konkluderer med at skikken med å kunngjøre forlovelser i avisen synes å være langt mer utbredt blant akademikere, militære og høyere tjenestemenn enn i de øvrige sosiale gruppene (Bringéus 1987). Opptelling av forlovelsesannonser i Aftenposten fra 1950-årene og tidlig på 1960-tallet bekrefter i og for seg dette. Det selektive yrkesinnslaget kan imidlertid like gjerne avspeile avisens leserkrets og hvilke sosialgrupper som helst undertegnet med yrke.

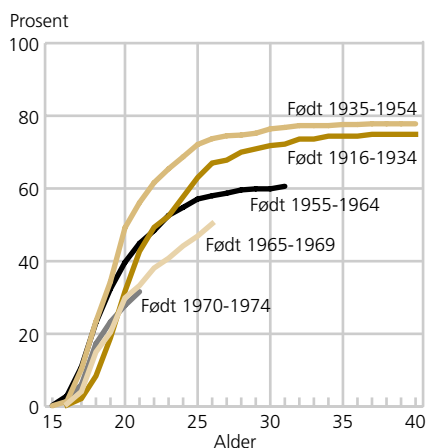
Hvor mange har vært forlovet?

Som en del av Statistisk sentralbyrås omnibusundersøkelser er det stilt noen få spørsmål om forlovelse til et representativt utvalg av den norske befolkningen. I undersøkelsen ble det ikke brukt noen bestemt definisjon av forlovelse. Det ble heller ikke gjort noe forsøk på å skille mellom ulike former for forlovelse, som hemmelig forlovelse eller ringforlovelse. Svarene vil derfor avspeile individuelle variasjoner i tolkningen av hva en forlovelse er, og hva ulike grupper og generasjoner legger i begrepet.

Hvor dekkende forlovelser er blitt rapportert, er ikke godt å si. Noen har måttet hente frem erfaringer som ligger mer enn femti år tilbake i tid, andre var forlovet på intervjutidspunktet. En del av utvalget var dessuten så unge, at de fleste må antas å ha eventuelle forlovelser til gode.

Totalt 2 718 kvinner og menn er intervjuet. De var født i perioden 1916-1979, og var mellom 16-79 år da de ble intervjuet i 1995/1996.

Figur 3. Andel som hadde inngått første forlovelse ved ulike aldre. Kvinner født 1916-1974¹. Kumulative prosent

¹ Antall respondenter i hver av de fem gruppene er 227 (født 1916-1934), 419 (født 1935-1954), 312 (født 1955-1964), 147 (født 1965-1969) og 133 (født 1970-1974).

Kilde: SSBs omnibusundersøkelser.

Materialet er delt i fem grupper; *eldre* (født 1916-1934), *middelaldrende* (født 1935-1954), og *tre grupper med yngre* hvorav en var i 30-årene (født 1955-1964) og to i 20-årene (født henholdsvis i 1965-1969 og i 1970-1974)⁶.

Alder ved første forlovelse

En forlovelse inngår i normalbiografien til de fleste av dagens eldre og middelaldrende kvinner. Mer enn tre av fire oppgir at de har vært forlovet (figur 3). Mest vanlig har forlovelser vært blant dem som var født 1935-1954. Av dem har åtte av ti kvinner vært forlovet. I disse årskullene er det også få som aldri har giftet seg, nærmere bestemt 7 prosent. For den eldste gruppen som inngår i figur 3, kvinner født 1916-1934, ligger både forlovelses- og ekteskaps erfaringene noe lavere.

Et annet særtrekk ved forlovelsene til kvinner født 1935-1954 er at de er tidlig ute. Det stemmer også bra med ekteskapsmønsteret. Disse kvinnekullene var raske med å gifte seg sammenliknet med dem som var født tidligere og senere i århundret. Kvinnene født 1935-1954 er dessuten kjennetegnet ved at de marsjerer i takt, forlovelsesalderen er mer konsentrert sammenliknet med det vi finner for deres eldre og yngre medsøstre (Noack 2001).

Andelen som har vært forlovet, avtar i de yngre aldersgruppene, men nedgangen er ikke på langt nær så stor som det kraftige kuttet i forlovelsesannonser skulle tyde på.

Kvinner født i 1955-1964 er av de første virkelige samboerkullene i Norge. Som tenåringer forlovet de seg like hyppig som kvinner født 1935-1954, men etter at de var kommet i 20-årene avtok forlovelseshyppigheten slik at andelen som hadde vært forlovet ved 31-årsalder ble godt lavere enn for foregående kull (figur 3). Så langt har 61 prosent forlovelseserfaring. Med mindre det skulle bli mer vanlig å forlove seg i eldre alder, ligger det an til at rundt to tredjedeler av kvinnene i disse fødselskullene hvor de fleste også har erfaring med samboerskap, vil forlove seg minst én gang i løpet av livet.

For neste fødselskull (kvinner født 1965-1969) er andelen som har vært forlovet, lavere enn for de foregående uansett ved hvilke aldre de sammenliknes. For denne gruppen er det bare erfaringene frem til 26-årsalder som kommer med. Halvparten hadde enten vært eller var fortsatt forlovet på intervju tidspunktet. For den aller yngste gruppen (kvinner født 1970-1974) går observasjonene ikke lenger enn til 21-årsalder. Da var det om lag en tredjedel som enten hadde vært eller var forlovet. Heller ikke kvinnene født først på 1970-tallet kan således sies å ha forkastet skikken med å forlove seg.

I figur 3 er alder ved første forlovelse bare vist for kvinner. Kjønnsforskjellen i forlovelsesalder er som ventet ut fra giftermåls mønsteret. Menn er senere ute med å forlove seg, og forskjellen mellom kvinner og menn er størst i det eldste fødselskullet.

Brutte forlovelser og uteblitte ekteskap

Det er vanskelig å vite hvor godt brutte forlovelser er blitt rapportert i intervju materialet. Forlovelser som gikk over styr, kan ha blitt hentet frem igjen i ettertidens romantiske lys, eller blitt visket ut av sterke minner om svik og

nederlag. Uansett synes det rimelig å anta at antallet brutte forlovelser som ble oppgitt i intervjuene, er et minimumsanslag.

12 prosent av alle som hadde vært forlovet, oppga at den første forlovelsen ikke førte til giftermål. Dette gjelder vel og merke bare dem som var født før 1955. De var minimum 41 år på intervjutidspunktet, og det store flertall skulle derfor ha hatt rikelig tid til å gifte seg. Antallet som forlovet seg etter 35-årsalder, var ytterst beskjedent. Brutte forlovelser ser ut til å ha vært like vanlig i den eldste kohortgruppen (født 1919-1934) som i den nest eldste gruppen (født 1935-1954), henholdsvis 13 og 11 prosent av alle som hadde vært forlovet⁷.

I de yngre kohortene (født 1955-1969) har en vesentlig større andel av forlovelsene ikke blitt fulgt opp av ekteskap. Tatt i betraktning at giftermålsalderen har økt, og at de gjennomgående var unge på intervjutidspunktet, må vi anta at mange dem fortsatt har til gode å gifte seg.

Selv om en forlovelse tradisjonelt var ansett som noe en gjorde én gang i livet, er det ikke så rent få som sier de har vært forlovet mer enn én gang. 10 prosent av dem som hadde vært forlovet, hadde to forlovelser bak seg, og ytterligere 2 prosent hadde vært forlovet minst tre ganger (kvinner født 1919-1954).

Forlovelse før og nå

Utviklingen i forlovelsesannonser tydet på at skikken med å forlove seg lenge har vært på sterk retur. Kartleggingen av forlovelseserfaring i ulike generasjoner bekrefter ikke uten videre dette. Riktignok er andelen av årskullene som før eller siden forlover seg, gått ned, men fortsatt velger halvparten av de unge å forlove seg. Forlovelser inngått i nyere tid ser imidlertid ut til å gå atskillig mer upåaktet hen enn hva som var vanlig tidligere. Den mest interessante endringen ved forlovelser før og nå er kan hende ikke at det er blitt mindre vanlig å forlove seg, men at mange av dagens forlovelser synes å ha et annet meningsinnhold. En grov sammenlikning av den tradisjonelle forlovelsen slik den utspant seg på 1950- og 1960-tallet, og den moderne forlovelsen slik vi kjenner den i dag, kan derfor være på sin plass.

Forlovelse på 1950- og 1960-tallet

I sosiologiske verker er det ikke så mye å finne om hvordan man konkret gikk frem ved en forlovelse. Fra Sverige beretter imidlertid Levin og Trost (2000) om utveksling av glatte gullringer og annonse i lokalavisen, og at begivenheten gjerne ble markert med en sammenkomst for slekt og venner. En sammenkomst hvor gaver som " - strykjärn, brödrostar, bordsdukar, handdukar, ljusstakar och annat smått och gott hörde til det vanliga".

Fra USA omtales ringen som det mest obligatoriske ved en forlovelse, men der var forlovelsesringen forbeholdt kvinnen. En større intervjuundersøkelse med et utvalg basert på hvite par som hadde tatt ut ekteskapslisens i New Haven rundt 1950, viste at ni av ti hadde vært forlovet, og så godt som alle kvinnene hadde en forlovelsesring⁸ (Hollingshead 1952). En forlovelse uten ring ville " - leaves the girl feeling only half-engaged" eller som det også het " - she lacks the public symbol that she is in midpassage" (Blood 1967).

Utad sett var en forlovelse på 1950- og 1960-tallet en klar melding til familie, slekt og venner om at "hun og han" hadde bestemt seg for å gifte seg. Å spørre et forlovet par om de skulle gifte seg ville ikke være passende, men å spørre om *når* de skulle gifte seg, var betimelig. I mange land, men ikke i Norge og Sverige, var koblingen mellom forlovelsen og giftermålet eksplisitt. Der ble giftermålsdatoen, enten den endelige eller en litt omtrentlig, gjerne kunngjort samtidig med forlovelsen.

Forlovelsene ble markert gjennom ritualisert atferd og symboler. Forlovelsen var dessuten langt på vei, om ikke ubetinget, en obligatorisk og universell handling. I tråd med sosiologiske termer var det nærliggende å tolke datidens forlovelse som en overgangsrite, en markering av overgangen fra et uforpliktende ungdomsliv til forpliktende samliv (Hollingshead 1952, Blood 1967). Boalt (1959) omtaler forlovelsen som å passere en sperre. Å forlove seg var mer enn et vitnesbyrd om at en var glad i hverandre. Det var også et signal til omgivelsene om at en så på den andre som en jevnbyrdig og verdig partner.

Forlovelsesperioden slik den fremsto tidligere, var så sterkt preget av forventninger om et fremtidig samliv kombinert med praktiske forberedelser til giftermål og eget hjem, at det umiddelbart kan virke inkonsekvent å omtale forlovelsen som en prøvetid. Det forhindrer ikke at forlovelsen utilsikt kunne fungere som en test av forholdet, fordi paret gjennom omgivelsenes forventninger kontinuerlig ble minnet om at de hadde gjort et valg for resten av livet.

Forlovelsen hadde også en spesiell funksjon for parets nære familie og venner. Om den utvalgte ble ansett som en lite ønskelig partner, fikk de med denne formaliseringen av forholdet en siste mulighet for å intervensere, resignere eller tilpasse seg situasjonen (Blood 1967).

Et stort antall barn født i løpet av ekteskapets første halvår, er et uomtvistelig bevis på at mange hadde et aktivt seksualliv i forlovelsesperioden. Å forlove seg ga ikke automatisk full frihet, men mye tyder på at forlovelsen bidro til at det seksuelle samlivet mellom de to kunne utspille seg langt friere enn mens de bare var kjærester. Det er likevel grunn til å tro at det var merkelig forskjell på det et forlovet par faktisk gjorde, og det de tilkjennega for omgivelsene. Beretninger tyder også på at en forlovelse kunne legitimerer stor grad av åpenhet i visse miljøer, mens andre nok har vært atskillig mer restriktive. Fra Nord-Norge fortelles det om få eller ingen reaksjoner dersom et forlovet par flyttet sammen, andre steder kunne et forlovet par bli innlosjert på samme rom, men det var også kretser der slik åpenhet ikke var akseptert og atter andre hvor en kunne strekke seg til at "De två kunde ta en gemensam cykelsemester och ha med sig endast ett tält, .." (Troost og Levin 2000).

En siste test av forholdet var åpenbart bare en av flere funksjoner ved en forlovelsesperiode slik den vanligvis artet seg på 1950- og 1960-tallet. Andre viktige sider var omstilling og forberedelse, der omstillingsprosessen gikk hånd i hånd med små og store praktiske gjøremål. Om en skal karakterisere forlovelsesperioden, synes stikkord som *forpliktelse* og *tilpasning* å være vel så velegnet som *utprøving*. Forpliktelsene kunne selvsagt brytes, men ikke uten sanksjoner. Med presentasjon for slekt og venner, felles gaver, utstyr og bryllupsforberedelser og alt som ellers hørte med i en kort-

eller langvarig forlovelse, ble mange bånd knyttet. "Et halvveis ekteskap" er kan hende en mer treffende beskrivelse enn "prøveperiode". Et slikt syn kommer blant annet uttrykk i *Skikk og bruk* når det fremheves at et par som hadde proklamert sin forlovelse, måtte kunne forvente at omgivelsene behandlet dem som et par på en annen måte enn det de hadde hatt krav på som kjærestepar. De skulle fra nå av holde seg til hverandre, samtidig som det var forventet at andre ikke prøvde "å bryte inn i forholdet" eller som det het "- eventuelle beilere må da slutte å oppvarte den unge damen og kan ikke lenger be henne med på kino eller dans" (Brøgger 1960).

Vår tids forlovelser

Selv om de yngre generasjonene langt fra har sluttet å forlove seg, blir skikken sjelden omtalt. Personaliaspalter, etikettebøker og sosiologisk litteratur sier lite eller intet om forlovelsen slik den har vært praktisert i de siste tiår.

En undersøkelse blant samboende studenter viste at om lag en femtedel var forlovet, og at forlovelsen like ofte var inngått før som etter at de hadde flyttet sammen (Emilsen 1997). For noen synes forlovelsen å være det tradisjonelle skrittet frem mot ekteskap. For andre var forlovelsen snarere å betrakte som en avansert form for samboerskap. Ved å forlove seg hadde de forsterket forholdet seg imellom og gitt samboerskapet økt sosial legitimitet, men forlovelsen var ikke et utvetydig signal om påfølgende ekteskap.

Dataene fra SSBs omnibusundersøkelser gir ingen direkte informasjon om hvordan forlovelser ble praktisert før og nå. Det er imidlertid mulig å se på *hvem* som velger å forlove seg i dag, sammenliknet med mønsteret på 1950- og 1960-tallet. Analyser som er gjennomført, tyder på at forlovelsestradisjonen ikke opprettholdes like sterkt i alle grupper (Noack 2001). De som har valgt å forlove seg i de senere tiår, har en overrepresentasjon fra to relativt marginale grupperinger, personer som er religiøst aktive og personer med kun obligatorisk utdanning. Mens forlovelse tidligere var et typisk trekk ved normalbiografien uavhengig av sosioøkonomisk og sosiokulturell bakgrunn, er skikken i dag ikke like allment utbredt i befolkningen.

Mye kan tale for at standardforlovelsen slik den ble praktisert da dagens middelaldrende og eldre var unge, er erstattet av et langt større mangfold. Muligens kan vi i dag skimte konturene av minst fire typer forlovelser, nærmere bestemt tenåringsforlovelser, tradisjonelle forlovelser, forlovelser blant eldre stabile par og forlovelser mest beregnet til innvortes bruk. I den siste typen er det forholdet mellom de to som styrkes, mens signalet til omverden kommer i annen rekke.

Foto: Tore Berntsen/Scanpix

Kronprins Haakon med sin forlovede Mette-Marit Tjessem Høiby

Litteratur

- Aftenposten (2000): Kronprinsen letter på trykket, Morgenutgaven 6. september.
- Beck, U. (1997): *Risiko og frihet*, Fagbokforlaget, Bergen.
- Blood, R. O. (1967): *Marriage*, The Free Press, New York.
- Boalt, G. (1959): *Familj sociolog*, i Natur och kultur, Stockholm.
- Bringéus, N-A. (1987): *Livets högtider*, LTs förlag, Stockholm.
- Brøgger, W. (1960): *Skikk og bruk*, J. W. Cappelens forlag, Oslo.
- Emilsen, K. (1997): *Samboerskap - vår tids forlovelse?* Hovedfagsoppgave i sosiologi, Norges Teknisk Naturvitenskapelige Universitet, Trondheim.
- Eliot, T. D., A. Hillman og andre (1960): *Norway's Families Trends Problems Programs*, University of Pennsylvania Press, Philadelphia.
- Hårberget, U. (1998): Personlig meddelelse.
- Hollingshead, A. B. (1952): "Marital Status and Wedding Behavior", *Journal of marriage and the family*, 14, p.308-11.
- Mamelund, S-E. og J-K. Borgan (1996): *Kohort- og periodedødeligheten i Norge 1846-1994*, Rapport 96/9, Statistisk sentralbyrå.
- Noack, T. (2001): En stille revolusjon? Samboerskap 1970-2000. Under arbeid.
- Noack, T. og L. Østby (1981): "Fruktbarhet blant norsk kvinner", *Samfunnsøkonomiske studier 49*, Statistisk sentralbyrå.
- Solberg, S. P. (1995): *Skikk og bruk i selskapslivet*, J.W. Cappelens Forlag a.s., Oslo.
- Stephenson, J. C. (1960): "Family Life in an Industrial Community" i Eliot, T. D., A. Hillman og andre (1960): *Norway's Families Trends Problems Programs*, University of Pennsylvania Press, Philadelphia.
- Trost, J. og I. Lewin (2000): *Sårbo Ett par - två hushåll*. Studentlitteratur, Lund.
- Wolff, I. (1991): *Riktige omgangsformer i 90-årene* Hjemmets bokforlag, Oslo.

Tenåringsforlovelsene kan være en av flere måter å etablere et voksenliv på (Trost og Lewin 2000). Når unge par helt ned i de tidlige tenårene, forlover seg, markerer de samtidig at de er blitt voksne nok til å inngå i parforhold. Slike ungdomsforlovelser varer som oftest ikke så lenge ifølge de nevnte forfatterne. I det norske materialet var det ingen som hadde vært yngre enn 15 år da de forlovet seg, og totalt var det bare noen ganske få 15-åringer. Det var heller ikke mange som hadde forlovet seg som 16-åringer. En skal imidlertid ikke se bort fra at slike tidlige forlovelser kan være mer vanlig enn det som kommer frem i ettertid. Forloveden en hadde tidlig i tenårene, blir kan hende redusert til "bare en ekskjæreste", når en skuer tilbake i godt voksen alder.

Et islett av tradisjonelle forlovelser hører ventelig også hjemme blant dagens forlovelser. Som nevnt, har det vist seg at religiøst aktive i større grad holder fast på skikken med å forlove seg enn dem som har et mer passivt forhold til religion. Det kan også være andre undergrupper av befolkningen der forlovelsen klarere har bevart sin ekteskapsforberedende funksjon.

Forlovelser inngått i godt voksen alder, er en mulig tredje type forlovelse. De fleste som forlover seg når de har passert 20-årene, er før-gifte. Ved å forlove seg signaliserer de til omgivelsene at de ønsker å bli betraktet som et par selv om de ikke bor sammen. For eldre samboende par som av ulike grunner ikke ønsker å gifte seg, kan forlovelsen bidra til å øke den sosiale legitimiteten av forholdet.

De tre nevnte formene for forlovelse kan alene neppe forklare alle forlovelser i nyere tid. Hovedtyngden av de forlovelsene som inngås i dag, er blant par i 20-årene, og flertallet av dem som er forlovet, er også samboende. Til forskjell fra 1950- og 1960-tallets er disse forlovelsene mindre offentlige og ritualiserte. Noen har ringer, andre ikke, noen få annonserer i avisen, men de fleste gjør det ikke, og det synes å være store variasjoner når det gjelder hvem som eksplisitt informeres om forlovelsen. Overgangen fra uforlovet til forlovet synes i mange tilfeller å være en diffus prosess. Den moderne forlovelsen blir således mest et privat anliggende, en handling der de to bekrefter overfor hverandre at forholdet dem i mellom er noe mer enn et hvilket som helst kjæresteforhold eller samboerskap. Å forlove seg med slike hensikter kan selvsagt også gi mer eller mindre sterke signaleffekter til omgivelsene.

Ytre sett er frikoblingen fra ekteskapsplaner kanskje det som aller mest skiller en moderne forlovelse fra den tradisjonelle måten å gjøre det på. 159 par som bodde sammen og regnet seg som forlovet, ble i SSBs omnibusundersøkelse spurt om de hadde planer om å gifte seg. Drøyt halvparten av parene svarte bekræftende på dette. 26 prosent sa eksplisitt at de ikke hadde slike planer, og 18 prosent hadde foreløpig ikke bestemt seg for om de skulle gifte seg. Mesteparten av det som ble sagt og skrevet i den offentlige debatten om forlovelse og samboerskap høsten 2000, var naturlig nok knyttet opp til monarkiets stilling. Flere satte sitt håp til en snarlig forlovelse, underforstått at det ville resultere i ekteskap og slutten på det kontroversielle samboerskapet. Kongelige forlovelse og samboerskap er lite egnet til generaliseringer om vår tids samlivsformer. En kongelig forlovelse synes fortsatt å være ensbetydende med en tradisjonell forlovelse, eller som kronprinsen selv svarte da han ble spurt om han så noen forskjell mellom

forlovelse og samboerskap " - Forlovelse? Det er vel når man frir, og målsetningen er giftermål" (Aftenposten 2000). Mange av dagens middelaldrende og eldre kan imidlertid komme til å forregne seg dersom de aktivt begynner å planlegge bryllupet straks et barn eller barnebarn har forlovet seg. For en generasjon siden ville det vært en fornærmelse å spørre et nyforlovet par om de skulle gifte seg, nærmest å betrakte som et hint om at de kanskje ikke hadde valgt den rette. I dag kan det være behov for et slikt spørsmål, men det er ikke sikkert at de nyforlovede kan gi noe presist svar.

Forlovelse og samboerskap: Ikke enten eller, men både og?

Samtidig med fallet i forlovelser rundt midten av 1970-tallet skjedde det en kraftig vekst i samboerskap. Det var nærliggende å anta at nettopp samboerinstitusjonen ville bidra til en reduksjon i forlovelsene. Å forlove seg i betydningen en gjensidig avtale om fremtidig ekteskap, falt ikke naturlig inn i en tid hvor veien til å flytte sammen ble relativt kort og ekteskapsplaner langt fra alltid var lagt. Å konkludere med at forlovelse i samboerskapets tid er en overflødig og utdøende institusjon, synes imidlertid å være forhastet. En nærmere granskning av hva som faktisk har skjedd med forlovelsene, vitner om at en ved å anvende en statisk definisjon av forlovelse, kan komme til å miste av syne høyst levende tradisjoner. Tradisjoner som kan ha sine klare funksjoner i pardanningsprosessen, om enn noen andre enn det den tradisjonelle forlovelsen hadde.

Samboerskapene har ikke gjort slutt på skikken med å forlove seg. En betydelig andel av de yngre generasjonene forlover seg fortsatt, men forlovelsene er blitt mindre offentlige, og den tette koblingen til ekteskap synes å ha blitt betydelig svekket. Det er også tegn på at den tradisjonelle forlovelsen er blitt erstattet av et større mangfold, der aldersstandardiserte normer ikke står like sterkt som tidligere, og der hver enkelt står friere i valget mellom hva slags forlovelse de ønsker seg.

I sin tradisjonelle form fungerte selvsagt forlovelsen også som en prøveperiode, men det var også noe mer. Skikk og sed markerte at forholdet hadde gått inn i en ny fase, og bidro til å binde de to tettere sammen på mange vis. Disse funksjonene ser ut til å være mindre virksomme i dag, i en tid der en forlovelse verken utløser klare forventninger om fremtidig giftermål eller praktiske forberedelser for å etablere et felles hjem.

Det som mest åpenbart skiller dagens forlovelser fra 1950- og 1960-årenes tradisjoner, er kombinasjonen forlovelse og samboerskap. Av alle som var forlovet på intervjutidspunktet, var det bare 14 prosent som ikke bodde sammen. Andelen som ikke bodde sammen, var en god del høyere (35 prosent) blant godt voksne og eldre forlovede (født 1919-1954), men gruppen var liten, bare 34 personer.

Det som har skjedd med forlovelsen, passer på mange vis godt inn i det som er sagt om normalbiografiens svekkede betydning i dagens samfunn. Flere har fremhevet at vi i dag er stilt overfor flere muligheter til å skape individuelle og særegne mønstre. Ifølge Beck (1997) er livsløpet fortsatt preget av strukturelle og kulturelle forhold, men avtradisjonalisering stiller den enkelte overfor flere valgmuligheter. Det gis større mulighet for å velge om en vil forlove seg eller ikke, og større valgfrihet i hva en ønsker å legge i forlovelsestradisjonen. På dette viset er forlovelsens funksjoner blitt mindre entydige, og flere betydninger ser ut til å ha kommet til.

1. Boken ble første gang trykket i mai 1960, og et nytt og siste opplag kom allerede i desember samme år. Opplysninger om hvor mange eksemplarer det totalt dreide seg om, er dessverre gått tapt (Unni Hårberget (1998) personlig meddelelse), men det var et velkjent verk i de tider. Prisen var høy, hele 156 kroner, hvilket tilsvarer 1436 kroner i dagens kroneverdi.

2. Aftenposten ble valgt fordi den hadde den største personaliaspalten av landets riksdekkende aviser.

3. En lokalavis kunne muligens gitt bredere dekning og et mer representativt utvalg av alle nye forlovelser i et område, men ville ikke gi like lett tilgang til et rimelig stort antall annonser. Av praktiske grunner ble undersøkelsen derfor konsentrert om Aftenposten.

4. Av dem som valgte å kunngjøre sin forlovelse i Aftenposten, vil en viss, men ukjent andel, være bosatt utenfor hovedstadsregionen. For dette formålet har jeg likevel funnet det mest rimelig å sammenholde antall annonser med ekteskap inngått i Oslo og Akershus.

5. En annonse proklamerte at "Nå har også vi forlovet oss", en hadde valgt formuleringen "Vi har satt ringer på", og en tredje hvor den ene parten var utenlandsk, bekjentgjorde også bryllupsdatoen. De siste tre lot seg inspirere av det nye millenniet, og i den ene annonsen sto det ".... byttet ringer millenniumsaften uten å spørre foreldre. Gratulerer".

6. De aller yngste som ble intervjuet, var bare 16-19 år gamle (født 1975-1979). Av til sammen 120 jenter av hvem de færreste er observert helt frem til 19-årsalder, var det bare fem stykker som var eller hadde vært forlovet. Siden 16-19-åringene har så mange år foran seg med muligheter for å forlove seg, er denne aldersgruppen ikke tatt med i analysene.

7. Dataene gir ikke informasjon om forlovelsen ble hevet, eller tok slutt fordi den ene parten døde. Dødeligheten i de eldre hvor det har vært mest vanlig å være forlovet, har blitt merkbart redusert. Det var for eksempel 1,9 prosent av 20-åringene som ikke oppnådde å bli 30 år i fødselskohortene 1921-1925 mot 0,6 prosent av fødselskohortene 1951-1955 (Mamelund og Borgan 1996).

8. Gjennomsnittsverdien på forlovelsesringen i den nevnte undersøkelsen var hele 435 dollar. Forfatteren understreker imidlertid at ringens symbolverdi var det viktigste. Diamanter var ikke strengt tatt nødvendig, en billig erstatning kunne gjøre nytten.